

Перспективні напрями подальшого дослідження вбачаємо у дослідженні когнітивних механізмів та концептосфери дискурсу німецькомовної новели, а також вивченні ідіостилію окремих авторів німецькомовної новели в єдності лінгвостилістичного, прагматичного і синергетичного аспектів.

Література

- Белоусов К. И. Синергетика текста : от структуры к форме / К. И. Белоусов. – М. : ЛИБРОКОМ, 2013. – 248 с.
- Войцехович В. Э. Фрактальная картина мира как основание теории сложности / В. Э. Войцехович // Известия науки, 2006. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.inauka.ru/blogs/article62789/print.html>
- Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка : [Монография] / Т. И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2014. – 400 с.
- Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / С. М. Єнікєєва. – К., 2011. – 35 с.
- Милостивая А. И. Синергетические аспекты вербальной коммуникации и перевода : [Монография] / А. И. Милостивая. – Ставрополь : Ставропольское издательство «Параграф», 2012. – 160 с.
- Москальчук Г. Г. Структура текста как синергетический процесс / Г. Г. Москальчук. – М. : Едиториал УРСС, 2010. – 296 с.
- Олизько Н. С. Синергетические принципы организации художественного дискурса постмодернизма / Н. С. Олизько // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – №10 (148). – С. 84-87.
- Папулова Ю. К. О художественном тексте как о синергетической системе / Ю. К. Папулова // Современная филология. – Уфа : Лето, 2014. – С. 147-153.
- Піхтовнікова Л. С. Синергія стилію байки: німецька віршована байка ХІІІ – Х ст. : [Монографія] / Л. С. Піхтовнікова. – Х. : Бізнес Інформ, 1999. – 220 с.
- Піхтовнікова Л. С. Лінгвосинергетика : основи и очерк направлений : [Монографія] / Л. С. Піхтовнікова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 180 с.
- Піхтовнікова Л. С. Самоорганізація дискурсу : синергетичні принципи і підходи до лінгвістичного аналізу / Л. С. Піхтовнікова // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у ВНЗ : [Кол. монографія] / [під загальн. ред. В. Г. Пасинок]. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 218-231.
- Dombrovan T. Linguosynergetics : Language as a Synergetic System / T. Dombrovan // European and Russian Literature : Modern Problems of Study. – Vol. 2 – Stuttgart : ORT Publishing, 2013. – Monograph Series № 2. – PP. 44-55.
- Köhler R. Synergetic linguistics / R. Köhler // Quantitative Linguistik. – Berlin, New York : de Gruyter, 2005. – S. 760-774.
- Pichtownikowa L. S. Synergie des Fabelstils : Die deutsche Versfabel vom 13.-21. Jahrhundert. – Ukrainische Beiträge zur Germanistik. Band 5. / L. S. Pichtownikowa. – Aachen : Shaker Verlag, 2008. – 322 S.

УДК 811.111:141.2

ЧУЯН С. О.

(Запорізький національний університет)

ЕКСПРЕСИВНА ЦІННІСТЬ КОНЦЕПТІВ АВТОРСЬКОЇ МОДЕЛІ СВІТУ РОМАНУ Г. МЕЛВІЛЛА «МОБІ ДІК»

Стаття присвячена проблемам вивчення художнього тексту як самостійного об'єкта дослідження, розробленню методики аналізу індивідуальних особливостей стилію художників слова з позицій когнітивної лінгвістики та дослідженню специфіки авторської моделі світу, що відбиває у художній площині авторський вибір концептуальних пріоритетів.

Ключові слова: *концепт, концептосфера, ядро, периферія, активізатор концепту.*

Чуян С. А. Экспрессивная ценность концептов авторской модели мира романа Г. Мелвилла «Моби Дик». Статья посвящена проблемам изучения художественного текста как самостоятельного объекта исследования, разработке методики анализа индивидуальных особенностей стиля художников слова с позиций когнитивной лингвистики и исследованию специфики авторской модели мира, которая отражает в художественном пространстве авторский выбор концептуальных приоритетов.

Ключевые слова: *концепт, концептосфера, ядро, периферия, активизатор концепта.*

Chujan S. A. Expressive Value of Concepts of the Author's World Model in the Novel "Moby Dick" by H. Melville. The article deals with the problem of the study of fiction as an independent object, development of the technique of analyses of individual style peculiarities of the author from the view of cognitive linguistics and the study of the specific author's world model which reflects the author's choice of conceptual priorities. Different peripheral concepts adjoining the nuclear one are described as viewed from the point of their closeness to it. The stylistic and metaphorical peculiarities of the concepts are introduced in the article. The nuclear concept of the novel being SEA, we study the verbalization of the peripheral concepts such as SHORE, SEAMEN, FLORA and FAUNA, VESSELS, NATURAL PHENOMENA. Besides the direct nomination such as names of professions connected with the sea the author uses different stylistic devices. Among them there are metaphors, epithets and similes. But the most vivid are antitheses at the textual, conceptual level, for example SEAMEN compared to LANDMEN to show the glory of seamen profession. . Comparing the means of representation of the concept in the language and in the language of the individual (in our case - the language of the writer) is to determine the basic meaning of the concept in national conceptual and, in addition, to identify individual

principles of language material in individual conceptual writer. Thus, we describe concepts according to the following parameters: concept activator; context of their use; features of the text; stylistic means for activating and demonstration of its importance in building a model of the author's world.

Key words: concept, conceptosphere, core, periphery, concept activator.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної думки характеризується підвищеним інтересом науковців до проблеми вивчення художнього тексту як самостійного об'єкта дослідження. І є всі підстави стверджувати, що розроблення методики аналізу індивідуальних особливостей стилю художників слова набуває особливого значення з позицій когнітивної лінгвістики, що досліджує проблеми співвідношення мови та свідомості, роль мови у пізнавальних процесах та узагальненні людського досвіду, зв'язок окремих когнітивних здатностей людини з мовою та форми їх взаємодії. Крім того, важливим є інтерпретаційний намір пов'язаний із зверненням до сформульованих на базі когнітивної науки лінгвофілософських та лінгвопсихологічних підходів, що ставлять на меті аналіз «наївної (мовної) картини світу» творчої особистості у процесі креативної діяльності. Саме цим зумовлене дослідження специфіки авторської моделі світу, що відбиває у художній площині авторський вибір концептуальних пріоритетів, який визначається естетичними домінантами письменника і дає змогу відновити його концептосферу.

Однак, незважаючи на широке дослідження цього питання, немає однозначного підходу до проблеми взаємовідносин мови та мислення, можливостей відтворення картини світу людини за допомогою стилістичних засобів, тому вважаємо, ця проблема ще не є достатньо вирішеною, що зумовлює **актуальність** теми статті. **Метою** роботи є дослідження стилістичних засобів репрезентації авторського світосприйняття в романі Г. Мелвілла «Мобі Дік».

Спроби відділити суб'єкт сприйняття від самого процесу виявляються неможливими, тому вчені заявляють, що сприйняття відбивається не в пасивному прийнятті сигналів, а в їх активній інтерпретації [Михайлишин 2010, с. 7]. Для аналізу концептів ми використовуватимемо метод концептуального аналізу, який, слідом за М. М. Болдиревим, розуміємо як процес вияву концептуальних характеристик через значення мовних одиниць, що репрезентують певний концепт, їх словникові тлумачення та мовні контексти [Болдырев 2000, с. 31]. Ми вважаємо цю дефініцію найбільш прийнятною для нашого дослідження, адже об'єктом аналізу у такому випадку постають змістовні значення, які несуть у собі окремі слова, словосполучення, типові пропозиції та їхні реалізації у вигляді конкретних висловів.

Порівняння засобів репрезентації концепту в системі мови та в мові окремого індивіда (у нашому випадку – це мова письменника) дозволяє визначити основний зміст концепту в національній концептосфері і, крім того, виявити індивідуальні принципи організації мовного матеріалу в індивідуальній концептосфері письменника. Отже, ми розглядатимемо концепти за такими параметрами: слова-активізатори концепту; контекст їх використання; функції у творі; стилістичні засоби, для формування яких задіяні виокремлені лексичні одиниці. Таким чином, специфіка реалізації концепту в творі демонструватиме його активність і значення в побудові авторської моделі світу.

Саме тому розглядаючи авторську модель світу, представлену в зазначеному творі, як концептосферу, ми виокремлюємо концепт MOPE/SEA як ядро цієї концептосфери. Її периферія, у свою чергу, формується з таких концептів, як БЕРЕГ/SHORE, МОРЯКИ/SEAMEN, ФЛОРА/FLORA ТА ФАУНА/FAUNA, КОРАБЛІ/VESSELS та ПРИРОДНІ ЯВИЩА/NATURAL PHENOMENA. **Предметом** дослідження є проаналізувати аналізатори периферійної частини концептосфери.

Почнемо з концепту МОРЯКИ / SEAMEN, який представлено в тексті роману досить повно, адже це головні герої – моряки, чиє життя пов'язане з морем та кораблями. Насамперед, актуалізаторами концепту вважаємо назви професій, що виконують номінативну функцію: *whalemen, chief mates, second mates, third mates, sea carpenters, sea*

coopers, sea blacksmiths, harpooners, shipkeepers, masters, boatswain, cabin boy, commander, commodore, captain, boat-headers, sailors, cooks, helmsman – китобої, перші помічники капітанів, другі й треті помічники, корабельні теслярі й корабельні бондарі, корабельні ковалі, гарпунщики, корабельні сторожі, шкіпери, боцман, юнга, капітан, адмірал, капітан, старшина китобійного човна, матроси, коки, стерничий.

Активізаторами зазначеного концепту можуть бути і наступні словосполучення, що представляють собою стилістичний прийом – перифраз:

A brown and brown company, with bosky beards: an unshorn, shaggy set, all wearing monkey jackets for morning gowns – все засмагли, м'язисті люди з кошлатими бородами, всі патлаті, нестрижені, у бушлатах замість ранкових халатів.

Свого роду перифразом можна вважати і наступний приклад оригіналу:

I am something of a salt – я весь просяк сіллю.

Описуючи простих моряків та гарпунників, автор змальовує їх з любов'ю, створюючи романтичний образ героїв:

timid warrior whalemens – несміливі воїни-китобої;

glory and distinction of such offices – блиск і почесність таких посад;

a queer man but a good one – химерний, але непоганий (Ахав);

Хоч слід зазначити, що не всі епітети є завжди позитивними:

old hunks of a sea-captain – старий жмикрут-капітан;

aboriginal whalemens, the Red-Men – червоношкірі, тубільні китобої;

cursed Jonah – проклятий Йона (шинкар).

Для передачі почуттів героїв-моряків автор використовує порівняння, що полегшують розуміння читачем психологічного стану героя:

The helmsman who steered that tiller in a tempest, felt like the Tartar, when he holds back his fiery steed by clutching its jaw. – Стерничий, що тримав у руках цей румпель під час бурі, почував себе так, наче татарин, що стримує баского коня, вхопивши його за храпи.

Ми вже відзначали наявність протиставлень в тексті у попередньому аналізі. Однак, хотілося б зазначити, що ці протиставлення зустрічаються не лише на рівні стилістичних прийомів (наприклад, антитез), а і на текстовому, концептуальному рівні також. Так очевидним здається протиставлення моряків (концепту SEAMEN) людям суходільним (LANDMEN) або пасажирам. Коли головний герой розмірковує про те, що він хоче найнятися на корабель, він вказує на статус та різні переваги матросів чи інших професій, але досить презирливо відзивається про пасажирів:

Get sea-sick – grow quarrelsome – don't sleep at nights – do not enjoy themselves much – на пасажирів нападає морська хвороба, вони стають дратливими, не сплять уночі, й подорож не дуже тішить їх.

Коли ж автор говорить про людей суходільних LANDMEN, він порівнює їх з в'язнями і вживає такі метафори:

Pent up in lath and plaster-tied to counters, nailed to benches, clinched to desks – ув'язнені в чотирьох стінах, припнуті до прилавків, прицвяховані до стільців, прикуті до письмових столів.

Особливо ж кумедними виглядають селюки, що намагаються виглядати як моряки, або збираються найнятися на корабель: *A country-dandy ... takes it into his head to make a distinguished reputation ... orders bell-buttons to his waistcoats; straps to his canvas trousers. How bitterly will burst these straps in the first howling gale.*

... all athirst for gain and glory of the fishery – спрагли за грішми й славою, які можна здобути морським промислом;

...seek to drop the axe and snatch the whalelance – хочуть покинути сокиру й узяти в руки гарпун.

Подібні описи та саме протиставлення моряків людям суходільним слугують деяким чином прославленню професії китобоїв. Особливою славою користуються моряки з Нентакіту. Яскравими є порівняння, що використовує автор для їх опису:

... *for the sea is his (Nantucketer's); he owns it, as Emperors own empires.* – ...бо море – його власність; він володіє ним, як імператори імперіями;

... *he lives on the sea, as prairie cocks is the prairie.* – ...він живе на морі, як перепілки в степу;

... *he climbs them as chamois hunters climb the Alps.* – ...він вибирається на них, як мисливці на сарн вибираються на бескеття в Альпах.

Отже, як ми можемо бачити, концепт SEAMEN є широко представленим в романі. Окрім прямої номінації – назв професій, пов'язаних з морем, автор застосовує й різні стилістичні прийоми, серед яких є метафори, епітети й порівняння. Але найбільш яскравим є протиставлення на тестовому, концептуальному рівні концепту SEAMEN людям суходільним LANDMEN для того, щоб показати якою славною є професія моряків.

Наступним ми розглянули концепт БЕРЕГ / SHORE, що має безпосередній зв'язок з концептом МОРЕ / SEA. До актуалізаторів концепту ми відносимо все, що знаходиться у портових містечках на березі: *warves* (причали), *moles* (хвилерізи), *capes* (миси), *piers* (причали), *piers-heads* (край причалів), *isles* (острови), *reefs* (риффи), *beaches* (пляжі), *coasts* (узбережжя), *seaport* (портове місто), *islands* (острови), *a promontory* (мис) тощо.

Функція цих лексичних одиниць номінативна, автор розкриває географію морських подорожей та, звичайно, описова – для детального зображення сцен, де проходять події у романі. Оскільки мова йде про подорожі, автор вживає багато топонімів:

Corlears Hook – мис Корліс;

Coenties Slip – Коентинська верфь;

Marvels of a thousand Patagonian sights and sounds – тисячі див, що їх обіцяє патагонське узбережжя нашому зорові та слухові [с. 24];

the good city of old Manhatto – славне місто на старому Мангеттені;

New-Bedford – Нью-Бедфорд;

Nantucket, a famous old island – Нентакіт, знаменитий старий острів;

Cape Blanco – мис Бланко.

Топоніми широко використовуються у стилістичних прийомах, наприклад, порівняння:

... *belted round by wharves as Indian isles by coral reefs.* – ... оперезане причалами, наче острови Індії кораловими рифами.

... *more lonely than the Eddystone lighthouse.* – ... самотнійший за Еддістонський маяк.

Цікавими є епітети, що використовуються для опису різних місць:

noble mole – гордий хвилеріз;

barbarous coasts – дикі береги;

deserted wharf – спустілий причал.

Таким чином, концепт SHORE актуалізується через вживання портових споруд, топонімів, порівнянь та епітетів. Все це яскраво малює в свідомості читача картину тієї місцевості, що зображується автором у творі.

Можна сказати, що в межах концепту ФАУНА МОРЯ / SEA FAUNA виокремлюється концепт, що за значенням дорівнює навіть концепту МОРЕ / SEA. Цим концептом є концепт КИТ / WHALE, актуалізація якого починається вже з назви твору. Номінаціями концепту є: *whale*, *Leviathan*, *beast*, *whirlpools*, *horse-whales*, *Cachalot*, *Sperm whales* – кит, Левіафан, потвора, водокрути, моржі, кашалот(и).

Вражає різноманітність епітетів, що використовує автор для опису кита:

mighty whales – величезні кити;

portentous and mysterious monster – грізне й таємниче страховище;

exasperated whale – розлючений кашалот;

accursed whale – проклятий кит;

hugest of living creatures – найбільша з живих істот;

white-headed whale with a wrinkled brow and a crooked jaw – білоголовий кит зі зморшкуватим лобом і кривою щелепою;

hated whale – зненавиджений кит;

ubiquitous but immortal Moby Dick – всюдисущий, але безсмертний Мобі Дік.

Всі ці епітети викликають грізні передчуття у читача, створюють образ величезної потвори, страшного вбивці моряків-китобоїв.

Різноманітними є і стилістичні прийоми, використання яких активізує зазначений концепт, створює образ кита-велетня в свідомості читача:

а) метафори:

Huge troops of whales – величезні табуни китів;

б) синекдоха:

The yawning jaws awaiting him... – роззявлена пащека, що чигає на нього.

в) порівняння:

... stretched like a promontory sleeps or swims and seems a moving land. – ... лежить у хвилях, ніби цілий мис, і спить чи плаває, немов плавучий острів;

... immense as whales. – ... величезні, мов кити;

And the whale shoots – to all his ivory teeth, like so many white bolts. – А потім кит змикає позад нього всі свої білі зуби.

...with his prodigious jaw ... like a ship's jibboom. – його величезна щелепа ... достоту як утлегар корабля.

...one grand hooded monster like a snow hill in the air. – величезне чудовисько, наче снігова туча.

г) гіпербола:

... spilled tuns upon tuns of leviathan gore. – ... розливав кров левіафанів цілими річками.

д) перифраз:

murderous monster – люте страховище;

a gigantic fish – гігантська рибина ;

one grand hooded phantom – величезний фантом.

е) іронія:

This Right Whale I take to have been a Stoic; the Sperm Whale, a Platonian, who might have taken up Spinoza in his latter years. – Цей справжній кит, гадаю, був стоїком; а кашалот – платоніком, хоча в останні роки, можливо, зазнав впливу Спінози.

Окрім китів автор описує й інших представників морської фауни, наприклад, акул (*eel*), моллюск (*clam*), тріска (*codfish*), морж (*walrus*), макрель (*mackerel*), морські черепахи (*sea turtles*), крабі (*crabs*), квахог (*quahog*), бонфіш (*bonefish*) тощо.

Різноманітними є не тільки назви цих морських істот, а і епітети, що добирає автор для їх опису:

great fish – велика рибина;

outlandish bonefish – дивовижні рибини;

rabid creatures – скажені створіння.

З цією ж метою автор використовує і яскраві порівняння, що полегшують сприйняття цих жителів глибин читачами, які не настільки вже добре розуміються на фауні моря:

The rabid creatures swarmed round it like bees in a beehiver. – Оскаженілі хижакі роїлись довкола, наче бджоли у вулику.

Отже, концепт SEA FAUNA найбільш виражений через номінації китів; епітети, метафори, порівняння й гіперболи, що добирає автор для їх зображення. Однак, окрім центральної фігури кита автор описує й інших представників морської фауни, створюючи,

таким чином, в уявленні реципієнтів цілий світ, повний різноманітних істот – невідомих, таємничих і тому таких лякаючих і водночас привабливих.

Концепт ПРИРОДНІ ЯВИЩА/ NATURAL PHENOMENA – останній концепт, який ми розглядаємо в межах цієї роботи, і ми відносимо до нього назви, пов'язані з вітром, погодою на морі, бурями тощо. Активізаторами концепту є такі лексеми: *storm, weather, winds, trade winds, gale, breezes, blast, squall, zephyr, waterspout* – шторм, погода, вітри, пасати, буря, морські вітри, шквал, ніжний вітерець, смерч. Функція цих лексичних одиниць здебільше описова, тому з стилістичних прийомів ми зустрічаємо більше епітетів, хоча є й інші засоби:

а) епітети:

drowsy trade winds – сонний пасатний вітер;

serene nature – тиха погода;

white and turbid wind – білий збурений слід;

biting Polar weather – пронизливо холодна арктична погода;

inclement weather of frozen seas – погана погода льодових морів;

howling gale – завивання бурі.

Надані вище епітети є означеннями до лексем-активізаторів концепту ПРИРОДНІ ЯВИЩА/ NATURAL PHENOMENA. Однак, у тексті роману зустрічаються і епітети, у побудові яких ці лексеми задіяні: *storm-pelted door* – побиті штормами двері.

б) метафори:

...damp and drizzly November in my soul. – вологий і дощовий листопад в моїй душі.

Приклад, наданий вище, яскраво демонструє, як асоціативність з таким природним явищем, як дощ, уможливорює зображення душевного стану героя. У наступному прикладі гнів (*wrath*) уподібнюється бурі (*storm*), тим самим слугуючи ще одним авторським засобом створення належної атмосфери:

The storm of God's quick wrath – буря, викликана гнівом божим.

Хоч концепт NATURAL PHENOMENA і може здаватися не таким активним, як інші, з огляду на порівняно невелику кількість стилістичних засобів, в яких він активізується в романі, його роль у побудові авторської моделі світу є безсумнівно досить вагомою.

Література

Болдырев Н. Н. Когнитивный аспект эвфемизации (на материале английского языка) / Н. Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2010. – № 2. – С. 5-11. (Соавтор Ю. В. Алексикова).

Михайлишин У. І. Відображення космогонічної картини світу у фразеологічних одиницях німецької мови : автореф. дис...канд. філол. наук / У. І. Михайлишин. – Харків, 2010. – 20 с.

<http://www.online-literature.com/mellville/mobydick>

Мелвілл Г. Мобі Дік, або Білий Кит. Роман / Пер. з англ. Ю. Лісняк / Г. Мелвілл. – К : Вид. дім «Всесвіт», 2003. – 584 с.

УДК 811.111'04

ШАБАЛІНА О. О.

(Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара)

ОСНОВНІ ЗМІНИ В СИНТАКТИКО-ФУНКЦІЙНІЙ ПАРАДИГМІ ПРИКМЕТНИКІВ ПРИ ПЕРЕХОДІ ВІД ДАВНЬОГО ДО СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ МОВИ

(на базі дослідження середньоанглійських прозових творів)

У статті вивчаються кількісні та якісні зміни у синтактико-функційному аспекті вживання прикметників при переході від давньо- до середньоанглійського періоду. Аналіз здійснено на базі прозових текстів і порівняно з результатами попередніх досліджень. Доведено, що прикметникова узусальна парадигма змінювалася залежно від семантичної специфіки тексту. Виявлено, що семантико-функційний фактор (визначальний для давньоанглійської) із аналітизацією мови поступається на користь синтаксичної потреби.

Ключові слова: прикметники, середньоанглійська проза, давньоанглійська мова, Англосаксонська Хроніка, синтактико-стилістичні особливості, атрибуція, предикація, стилістичні засоби.